

Ненамеран сукоб: овакав руско-украјински рат (заправо) нико није планирао

Михајло КОПАЊА

Апстракт

Према конвенционалној мудрости о разлозима руско-украјинског сукоба, он је јасан производ нечије намере – руске, украјинске или западне. Међутим, уколико бисмо посматрали како су се догађаји у Украјини развијали од 2014. године и како је ситуација постепено ескалирала, постаје упитно да ли је до такве ескалације дошло намерно. Нити је било која учесница стратешки планирала овакав сукоб, нити је, у светлу промена околности, настојала да намерно ескалира сукоб у овом правцу како би остварила своју вољу. Отуда, централна теза овог рада јесте да је до *оваквог* руско-украјинског сукоба, који се води већ годину дана, дошло ненамерно – односно услед ненамерне ескалације. Како би се приказала наведена теза, у првом делу рада је представљен појам ненамерне ескалације. Затим, у другом и трећем делу овог рада приказане су првобитне стратешке замисли директних и учесница сукоба у годинама пре почетка руско-украјинског сукоба, односно стратешким потезима које учеснице „повлаче“ непосредно пре и након што је сукоб отпочео. Коначно, у закључним разматрањима представљен је тренд ескалације, мимо намера држава, који су трансформисали руско-украјински сукоб у *оно* што је данас.

Кључне речи: ненамерна ескалација, стратегија, сукоб, стратешке студије, Украјина, Русија, Сједињене Америчке Државе, Европска унија.

Три лица намере у руско-украјинском сукобу

Конвенционалну мудрост о разлозима руско-украјинског сукоба можемо поделити у три начелне групе – прва види разлоге у експанзионистичким тенденцијама Руске Федерације, поновном освајању некадашњих царских и совјетских територија које је изгубила; друга разлоге проналази у понашању Запада, пре свега Сједињених Америчких Држава, у смислу ширења НАТО-а ка Истоку; трећа у украјинском политичком врху, који се својим поступцима пре свега према етнички руском становништву Украјине односио у маниру нацистичке Немачке. Наведена три лица руско-украјинског сукоба само су најчешће помињана у јавном дискурсу, али нису и једина.¹ Упркос јасним и видљивим разликама, оно што им је заједничко јесте да је овај сукоб производ нечије свесне намере. Било да је намера америчка, руска или украјинска, конвенционална мудрост посматра овај сукоб као јасан продукт нечије интенције да до њега дође. Иако је несумњиво да су све стране овог сукоба – и директне и индиректне учеснице – имале своје намере, жеље и тежње по питању Украјине, поставља се питање да ли су оне заиста и планирале *овакав* сукоб у Украјини.

Акцент је у претходној реченици намерно стављен на реч „*овакав*“ с обзиром на то да је полазна претпоставка овог рада да је руско-украјински сукоб ескалирао мимо почетних стратешких настојања свих учесница сукоба. Отуда, морам признати, наслов овог рада јесте помало обмањујућ. Сваки пут када говоримо о постојању супротстављених воља и делању да се сопствена воља наметне, што јесте овде случај, ми говоримо о (некаквом) сукобу. Све учеснице јесу имале сопствене, сучељене воље које су настојале остварити. Због тога, *en general*, сам сукоб није био ненамеран. Међутим, када посматрамо догађаје који се у Украјини одвијају од 2014. године, ми заправо видимо да се ситуација мењала и постепено ескалирала до оружаног сукоба који се већ годину дана води – и упитно је да ли је до такве ескалације дошло намерно! Нити је било која учесница стратешки планирала овакав сукоб, нити је, у светлу промена околности, настојала да намерно ескалира сукоб у овом правцу како би остварила своју вољу. Због тога, до *оваквог* руско-украјинског сукоба, који се води већ

¹ Детаљан и свеобухватан приказ различитих виђења предоминантног узрока рата у Украјини пружио је Владимир Трапара у свом излагању на научном скупу „Савремени оружани сукоби – теорија и пракса“ који је организовао Институт за стратегијска истраживања 29. новембра 2022. године. Такође, погледати саопштење Милоша Петровића у овом Зборнику о различитим наративима који „објашњавају“ разлоге руско-украјинског сукоба с обе стране.

годину дана, дошло је ненамерно – односно услед ненамерне ескалације (*inadvertent escalation*).

Оваква теза не само да је контраинтуитивна из перспективе конвенционалне мудрости него је и супротна готово свим постојећим наративима – што академских што медијско-политичких о самом сукобу. Међутим, ниједно од три лица намере у руско-украјинском сукобу заправо не може пружити задовољавајуће објашњење како смо, после годину дана, дошли до *оваквог* руско-украјинског сукоба. Оно што знамо је ограничено колико нашим представама и сучељавањем наратива о овом сукобу, толико и заблудом да је понашање држава увек вођено свесном намером. Да бисмо то приказали у случају руско-украјинског сукоба, у првом делу рада је представљена идеја ненамерне ескалације као теоријско-концептуалног темеља. Затим, други и трећи део рада су посвећени првобитним стратешким замислима директних и индиректних учесника сукоба, односно стратешким потезима које учеснице „повлаче“ након годину дана сукоба. Коначно, у закључним разматрањима истакнут је јасан тренд ескалације, мимо намера држава, који су трансформисали руско-украјински сукоб у *оно* што је данас.

Идеја ненамерне ескалације

Стратегија представља користан концепт за разумевање стратешког понашања држава, односно ситуација у којима постоји, како Андре Бофр (*André Beaufre*) истиче, дијалектика двеју супротстављених воља које користе силу да би решиле свој сукоб.² Али чак и више од академског изучавања спољне политике и безбедности држава, појам стратегије представља користан практично-политички алат којим се државе служе у каналисању сопствених капацитета у правцу остваривања политичке воље. Међутим, ретко се помиње једна важна чињеница – стратегије чешће не успевају него што успевају! Овде је реч о простој математици. Уколико сваки сукоб има најмање две учеснице и обе стране (углавном) имају формулисану стратегију за остваривање сопствене воље, у најбољем случају можемо рећи да је половина од укупног броја стратегија успешна. Кад томе придодамо фактор случајности и среће, односно ситуације када стратегије обе учеснице сукоба не успеју, долазимо до још нижег процента успешности.³

² Bofr, A. (1968). *Uvod u strategiju*. Beograd: Vojnoizdavački zavod, 22.

³ Видети: Betts, R. K. (2000). Is Strategy an Illusion? *International Security*, vol. 25, no. 2.

Ту долазимо до својеврсног парадокса – ако стратегија толико ретко успева, како то да је онда корисна? За критичаре сврсисходности појма стратегије ово је један од крунских аргумената за њено одбацивање. Међутим, можда најпростији излаз из наведеног парадокса лежи у народној изреци „боље ишта (чинити) него ништа“. И да нема било какву стратегију, судбина државе је препуштена другима и може имати само веру и наду да ће се околности на крају одвити релативно у њихову корист. Због тога, све речено не представља аргумент одбацивања стратегије, већ запажање које нас наводи до два закључка: прво, да стратегија представља изузетно захтеван подухват, и друго, централно за овај рад, да свака стратегија лако може упасти у својеврсну клопку – да се њеном реализацијом заправо дође до нежељеног ефекта. Управо су стратегије учесница руско-украјинског сукоба упале у такву клопку – клопку ненамерне ескалације.⁴

Према Берију Поузену (*Barry Posen*), појам ненамерне ескалације се односи на „нежељену последицу одлуке за вођење конвенционалног рата“.⁵ Наведено одређење је уско везано за проблематику самог Поузеновог истраживања – да ли ће потенцијални конвенционални рат у северном крилу НАТО-а довести до нуклеарног рата?⁶ Штавише, појам ненамерне ескалације и јесте примарно развијен и коришћен у контексту нуклеарног рата, односно ситуација када конвенционални сукоб нежељено прерасте у нуклеарни. Међутим, идеју ненамерне ескалације можемо проширити и изван оквира конвенционално/нуклеарне дихотомије, као одраз ситуација у којима сукоб, осмишљен да се одвија на начин X и да доведе до исхода Y, нежељено прерасте у знатно деструктивнију форму. Због тога, уколико бисмо Поузеново одређење посматрали у општијем смислу, ненамерна ескалација се односи на ситуације када одлука за имплементацију одређене стратегије произведе нежељене последице, односно исход до којег није намеравано доћи одређеном стратегијом.

Ненамерна ескалација представља само једну форму ширег питања ескалације у међународним сукобима. Под ескалацијом се мисли на „повећање у интензитету или обухвату сукоба који превазилази праг онога што једна или више учесница сматра значајним“.⁷ Међутим, према

⁴ Ненамерна ескалација није једини пример „клопке“ стратегије, с обзиром на то да готово све стратегије могу навести државе да упадну у друге „клопке“, попут безбедносне дилеме, хегемонског растезања, па чак и самог опстанка државе.

⁵ Posen, B. (1982). *Inadvertent Nuclear War?: Escalation and NATO's Northern Flank. International Security*, vol. 7, no. 2, Fall, 29.

⁶ Ibid; Posen, B. (1991). *Inadvertent Escalation*. Ithaca and London: Cornell University Press.

⁷ Morgan, F. E., Mueller, K. P., Medeiros, E. S., Pollpeter, K. L. and Cliff, R. (2008). *Dangerous Thresholds: Managing Escalation in the 21st Century*. Santa Monica: RAND Corporation, 8.

Лизи Карлсон (*Lisa J. Carlson*), ескалација заправо представља алат који државе користе приликом погодбе са другим државама.⁸ Односно, реч је о стратешком понашању држава када оне постепено повећавају притисак, тј. употребљавају све већу силу да би приморале другу страну да прихвати њихову вољу. Сврха ескалације није у самом чину повећања интензитета или обухвата сукоба, колико да тим чином државе приморају другу страну да прихвати њихову вољу. И заправо, ако посматрамо историјски, ескалација међународних сукоба је заправо релативно ретка појава. Према Рандолфу Сиверсону (*Randolph M. Siverson*) и Мајклу Тенефосу (*Michael R. Tennefos*), свега око четвртине свих сукоба између 1815. и 1965. године је ескалирало.⁹

Специфичност ненамерне ескалације, као једног облика ескалације, јесте што моменат повећања у интензитету и обухвату сукоба зарад погодбе не постоји. У случају намерне ескалације, логика прибегавања повећања у интензитету или обухвату сукоба релативно је јасна и елегантно објашњена од стране Фореста Моргана (*Forrest E. Morgan*) и сарадника на следећи начин: „држава се нађе у релативно лошој ситуацији у сукобу и рачуна да ескалирањем кроз употребу додатних видова оружја, мање ограничене употребе силе или проширивањем рата може побољшати своје шансе“.¹⁰ Једноставно речено, држава прибегава намерној ескалацији да би повећала своје шансе да друга страна прихвати њихову вољу. Међутим, за разлику од намерне где постоји моменат калкулације зарад увећања шанси, у случају ненамерне ескалације овде нема калкулисане намере, већ је ескалација нежељена последица предузетих стратешких одлука. Док год је намеравана и процењена да служи одређеној сврси – тј. повећању принуде зарад остваривања воље, ескалаторно понашање може бити од користи. Међутим, уколико је одређена стратешка одлука доведе до нежељене последице, користи нема јер не само да се сврха не остварује него постојећи сукоб постаје опаснији и потенцијално погубнији.

Према Поузену постоје три кључна разлога зашто долази до ненамерне ескалације.¹¹ Први се односи на питање безбедносне дилеме – односно спиралног модела где у тежњи за увећањем сопствене безбедности државе

⁸ Carlson, L. J. (1995). A Theory of Escalation and International Conflict. *Journal of Conflict Resolution*, vol. 39, no. 3, 515.

⁹ Siverson, R. M. and Tennefos, M. R. (1984). Power, Alliance, and the Escalation of International Conflict, 1815–1965. *American Political Science Review*, vol. 78, no. 4, 1061.

¹⁰ Morgan, F. E., Mueller, K. P., Medeiros, E. S., Pollpeter, K. L. and Cliff, R. *Dangerous Thresholds: Managing Escalation in the 21st Century*, op. cit., 21.

¹¹ Posen, V. *Inadvertent Escalation*, op. cit. Међутим, важно је истаћи да у свом ранијем раду Поузен наводи нешто другачије разлоге ненамерне ескалације – инклинацију ка

заправо постају све угроженије.¹² Друга се односи на природу војних организација које су у периодима сукоба склоније офанзивним чиновима и одупиру се притисцима цивила за обуздавање могућности ескалације. Коначно, трећи разлог је повезан са идејом, присутном још од Клаузевица, да је сваки оружани сукоб обавијен маглом рата (*fog of war*) у којој фриксија (*friction*), односно фактори који разликују стваран рат од рата на папиру онемогућавају постојање директне везе између калкулисане намере/стратегије и одређеног исхода.¹³ Једноставно речено, у стању оружаног сукоба постоји исувише непредвиђених фактора који доводе до нежељених последица одређене стратешке одлуке. Поменутих разлозима треба придодати и истраживање Џефрија Легра (*Jeffrey W. Legro*) који постојећем корпусу придодaje и моменат конкретне организационе културе оружаних снага сукобљених чланица.¹⁴

Руско-украјински сукоб: шта је првобитно замишљено?

У суштини, почетак нетрпељивости између Украјине и Русије произилази из питања којој страни ће се Украјина приклонити – да ли ће остати у сфери утицаја Русије или ће се окренути ка Западу. Још од Наранцасте револуције 2004. године, Украјина је периодично тежила раскидању готово свих веза са Русијом у корист приближавања и сврставања уз Сједињене Америчке Државе и Европску унију. За Русију, такав корак је био неприхватљив из два разлога. Прво, сврставање Украјине уз Запад би подразумевало долазак њиховог стратешког ривала на саму границу Русије. С обзиром на то да су балтичке државе такође чланице НАТО-а од 2004. године, овај разлог сам по себи можда не би био довољан без другог – отворености западних граница Русије.¹⁵ Историјски

офанзивним чиновима, нејасну дистинкцију између офанзивних и дефанзивних чиновина и маглу рата. Ипак, реч је више о терминолошким разликама с обзиром на то да је суштина мање-више иста. Видети: Posen, B. *Inadvertent Nuclear War?: Escalation and NATO's Northern Flank*, op. cit.

¹² Треба имати у виду да смо овде концепт безбедносне дилеме свесно прилагодили потреби разматрања ненамерне ескалације – што је у суштини и Поузен урадио у свом делу. Безбедносна дилема је спирални модел примарно повезан са трком у наоружању током периода мира. За више видети: Herz, J. (1950). *Idealist Internationalism and the Security Dilemma*. *World Politics*, vol. 2, no. 2, 157–180; Jervis, R. (1978). *Cooperation Under the Security Dilemma*. *World Politics*, vol. 30, no. 2, 167–214; Posen, B. *Inadvertent Escalation*, op. cit., 13.

¹³ Видети: Von Clausewitz, C. (2007). *On War*. Oxford: Oxford University Press.

¹⁴ Legro, J. W. (1994). *Military Culture and Inadvertent Escalation in World War II*. *International Security*, vol. 18, no. 4, Spring, 108–142.

¹⁵ Maršal, T. (2019). *Zatočnici geografije*. Beograd: Laguna, xiii.

посматрано, све инвазије на Русију са Запада ишле су преко Украјине и Белорусије. Због свог географског положаја и величине, украјинско сврставање уз Запад би у најмању руку умањило опсег стратешких опција Русије, док би у најгору озбиљно угрозило њихову безбедност. Са друге стране, Сједињене Државе и водеће државе Европске уније прижељкивале су такав сценарио. Сврставање Украјине уз Запад би подразумевало у најмању руку успостављање „дубље“ бафер зоне између Русије и поменутих држава, док би у најбољу руку умањивањем стратешких опција Русије осигурало њихову безбедност.

Готово целу декаду је трајао овакав процес „натезања“ Русије и Запада око сврставања Украјине. Када су крајем 2013. године отпочеле тзв. „Евромајдан“ демонстрације, то је представљало почетак дефинитивног заокрета Украјине ка Западу. Оружана побуна дотадашњих области Доњецка и Луганска против централне власти у Кијеву, као и накнадна руска анексија Крима 2014. године, биле су само даља потврда да Кијев иде ка Западу и да је пораст нетрпељивости између Украјине и Русије неминован. Међутим, упркос свему, дешавања из 2014. године су била изразито ограничена у свом интензитету и обухвату.

Прихватајући чињеницу да су се на истоку Украјине одвијали жестоки сукоби, Русија се није директно ангажовала чак ни када су снаге Доњецка и Луганска бивале одбијане. Уколико бисмо посматрали анексију Крима као контрааргумент тврдњи да се Русија није директно ангажовала, не смемо заборавити једну важну чињеницу – моменат слања руских трупа се одвио када је све било фактички решено. Са друге стране, ни западне државе нису биле ни приближно ангажоване на начин на који ће то постати 2022. године. Иако јесте тачно да су пружале подршку демонстрантима у Кијеву и потоњој украјинској влади, као и да су увеле санкције Русији, и то је било релативно ограничено. Штавише, обе стране су настојале да изнађу дипломатско решење кроз разговоре у Минску. Иако конфликт јесте постојао, у тзв. „другој декади“ нетрпељивости између Украјине и Русије, као и украјинских западних савезника, постојала је стратешка уздржаност (*restraint*).

Зашто? Једноставно речено, све стране су настојале да сопствену вољу – сврставање Украјине уз своју страну – остваре без уласка у сукоб ширих размера. У тзв. „првој декади“ нетрпељивости и Русија и западне државе су се пре свега ослањале на стратегију субверзије, коју Вилијам Волфорт (*William Wohlforth*) дефинише као праксу „државништва дизајнирану да директно утиче на унутрашњу политику у мети (другој држави) на начин који је штетан по спољнополитичке интересе друге државе“.¹⁶ Међутим,

¹⁶ Wohlforth, W. C. (2020). Realism and Great Power Subversion. *International Relations*, vol. 34, no. 4, 461.

важно је нагласити да се стратегија субверзије може испољавати на два карактеристична начина: кроз слабљење државе на коју се стратегија субверзије имплементира, или кроз утицање да дође до промене политике државе која је мета субверзије.¹⁷ У периоду од 2004. до 2014. обе стране су наизменично примењивале субверзију на други начин – настојећи да промене политику Украјине у смислу њеног сврставања уз један или други блок. С обзиром на то да су се ослањали на стратегију субверзије, којом се настоји остварити воља без иницирања отвореног сукоба, евидентно је настојање да се улазак у сукоб избегне.

Након 2014. године, тј. на почетку „друге декаде“ нетрпељивости, заправо је приметан моменат намерне ескалације сукоба. Западне државе се више нису у толикој мери морале ослањати на посебну стратегију усмерену ка Украјини, с обзиром на то да се активно почела сврставати уз Запад након анексије Крима. Уместо тога, дошло је до промене фокуса ка Русији и имплементације економских санкција као примарне стратегије за остваривање њихове воље.¹⁸ Економске санкције су ипак „офанзивнији“ чин од субверзије, нарочито када се примењују против знатно јаче силе и стратешког ривала као што је Русија. Са друге стране, и код Русије је био приметан ескалаторни моменат с обзиром на то да је интензивирала имплементацију стратегије субверзије ослањајући се не само на један већ на оба њена модалитета. Међутим, чак и овакав ескалаторни моменат је био далеко од отвореног, тоталног сукоба у који се нетрпељивост између Русије и Украјине претворила почетком 2022. године. Једноставно речено, све учеснице су исказивале стратешку уздржаност у својим потезима.

Ипак, постоји јасна разлика у стратешком понашању западних земаља у односу на Русију. За Сједињене Државе и водеће земље Европске уније, прелазак са субверзије на економске санкције Русији заправо није подразумевао промену стратегије колико њену модификацију. Субверзија, па затим економске санкције јесу биле примарна стратегија у контексту Украјине, али не и у ширем контексту односа са Русијом. Делимо мишљење са Владимиром Трапаром да су се Сједињене Државе примарно водиле стратешком концепцијом обуздавања – додуше у нешто измењеној, мекшој форми у односу на Хладни рат.¹⁹ Управо је својеврсно меко обуздавање представљало водиљу за првобитну имплементацију субверзије, па затим економских санкција које је требало да очувају стратешку реоријентацију Украјине.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ О стратегији економских санкција видети: Drezner, D. W. (1999). *The Sanctions Paradox: Economic Statecraft and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

¹⁹ Трапара, В. (2022). Perspektive odnosa Rusije i SAD u svetlu rata u Ukrajini: 'obuzdavanje 2'. *Međunarodni problemi*, vol. LXXIV, no. 4, 505–529.

Самим тиме, све до отпочињања руско-украјинског сукоба 2022. године, Сједињене Државе су настојале да обуздају Русију тако што би придобиле и сврстале Украјину уз себе. Европска унија се добрим делом шлепала (*bandwagoning*) на наведену стратегију уз једну кључну дистинкцију – веровала је да ће економска међузависност између ње и Русије спречити даљу ескалацију, односно отворен сукоб између Русије и Украјине. С обзиром на то да је Русија економски зависила од продаје енергената државама Европске уније, постојало је очекивање да ће претња прекидањем куповине природног гаса и нафте утицати на Русију и спречити њено директно ангажовање. Отуда, у случају Европске уније приметан је и моменат својерсног економског одвраћања. И Сједињене Државе и водеће земље Европске уније првобитно су замислиле да прошире своју сферу утицаја ближе граници Русије на начин којим ће се избећи избијање сукоба. Иако јесте чињеница да су од 2014. године исказале ескалаторни моменат кроз увођење санкција Русији, изворна намера је ипак била да се пуна ескалација – у смислу отвореног сукоба ширег обухвата и интензитета – избегне. Сличном је тежила и Украјина. Схватајући да самостално не би могла да се носи са војном моћи Русије, Украјина је тежила бегу у колективну одбрану кроз прикључивање НАТО-у.

У шта се руско-украјински сукоб претворио?

Одговор на питање из наслова овог поглавља нам је свима јасан – руско-украјински сукоб се претворио у свеобухватни рат. Централна воља и Русије и Запада била је да се Украјина придобије сопственој страни, али уз један важан моменат – без тоталног рата. Чак је и централна воља Украјине била да избегне тотални рат, свесна да је Русија ипак војно значајно моћнија. Ипак, до тога је дошло. Уједно, почетак руско-украјинског сукоба се такође може посматрати и као трећи корак у ширим нетрпељивостима између ове две државе који трају још од 2004. године.

Отпочињање руско-украјинског сукоба 24. фебруара 2022. године заправо није требало довести до свеобухватног рата. Постајући свесна да је чак ни проширена субверзија не приближава остваривању сопствене воље – у смислу задржавања Украјине у својој сфери утицаја – Русија и њено руководство се одлучило на радикалнији потез и отпочињање војних операција директним учешћем оружаних снага Русије 24. фебруара 2022. године. Међутим, оно је првобитно било замишљено да буде изразито ограничено. У маниру својственом Западу, односно војним интервенцијама које је спроводила, Русија је тежила идеалу ограниченог сукоба – да за пар недеља војног ангажовања очува Украјину у својој сфери утицаја. Поучено претходним искуством у Грузији 2008. године, али и у Казахстану 2022. године, руско руководство је формулисало и

имплементирало стратегију којом је требало применити оружану силу у ограниченом интензитету и обухвату и тиме остварити сопствену вољу и избећи сукоб широког интензитета и обухвата.

С обзиром на то да се руско-украјински сукоб и даље одвија, евидентно је да наведена стратегија није успела. Имплементацију стратегије ограниченог сукоба заправо можемо посматрати као покушај намерне ескалације. Русија се нашла у релативно лошој ситуацији – с обзиром на то да је Украјина све више тежила сврставању уз Запад, и рачунала је да би ескалацијом у виду ограниченог војног сукоба побољшала своје шансе за успех у остваривању сопствене воље. Међутим, показало се да је ова одлука имала своје нежељене последице. Две-три недеље су прошле, а сукоб се наставио још већим интензитетом.

С друге стране, украјинска стратегија се убрзо трансформисала у једину могућу опцију – тоталну одбрану. Чињеница да Украјина није успела да се придружи НАТО-у, што би јој омогућило заштиту свих чланица у случају напада, представљала је неуспех стратегије колективне одбране. Штавише, с обзиром на то да су руске оружане снаге отпочеле борбене операције на тлу Украјине, даљи покушаји да се безбедност и воља Украјине оствари стратегијом колективне одбране постала је немогућа јер би то подразумевало директан сукоб између Русије и НАТО чланица. Због тога, Украјина је морала трансформисати своју стратегију у правцу тоталне одбране, јер друге стратешке опције није било. Додуше, постојале су још две друге алтернативе – попуштање (*appeasement*), као и селективна акомодација (*selective accommodation*) Русије. Међутим, обе могућности су биле директно супротстављене вољи Украјине. Импликација (изнуђене) одлуке да се приступи тоталној одбрани било је неминовно проширење обухвата и интензитета сукоба. Тоталност у одбрани подразумева да су обухват и максимални интензитет могући, што је произвело даље нежељене последице.

Европска унија и Сједињене Државе су у тренутку отпочињања руско-украјинског сукоба приступиле опробаној стратегији принудне изолације (*coercive isolation*) у комбинацији са економским санкцијама, коју су у ограниченом обиму примењивале према Русији још од 2014. године. Према Тимотију Крофорду (*Timothy Crawford*) стратегијом принудне изолације настоје се ограничити могућности државе да добија подршку од својих савезника, односно „уздржати или притискати супарника кроз умањивање очекивања да ће добити савезничку подршку“.²⁰

²⁰ Crawford, T. W: (2018). The Strategy of Coercive Isolation. In: Greenhill, K. M. and Krause, P. (eds). *Coercion: The Power to Hurt in International Politics* (228–250). Oxford: Oxford University Press, 229.

Означавањем Русије и њеног руководства као централног кривца за догађаје у Украјини, као и увођењем опсежних економских санкција, Европска унија и Сједињене Државе су покушале да изолују Русију од остатка света и тиме умање њену могућност да води дужи сукоб.

Међутим, Сједињене Државе као и поједине државе Европске уније су у првој години руско-украјинског сукоба даље трансформисале сопствену стратегију. Схватајући да Украјина није способна да се носи са војном моћи Русије, поменуте државе су приступиле опсежном снабдевању Украјине савременим борбеним системима. Чак и пошто је Украјина успела да одбије нападе Русије у првим месецима, Сједињене Државе и поједине државе Европске уније су наставиле да снабдевају Украјину све савременијим и сложенијим борбеним средствима. Наведени чин нам указује да стратешка трансформација која се одвила, пре свега у Сједињеним Државама, упућује у правцу варијације *Bait and Bleed* стратегије, конкретније варијације стратегије пуштања крви (*blood-letting*). Према Џону Миршајмеру (*John Mearsheimer*), суштина *Bait and Bleed* стратегије лежи у изазивању продуженог рата између две државе „док се обе потпуно не исцрпе, при чему завадитељ остаје по страни са нетакнутом војном моћи“.²¹ Стратегија пуштања крви се разликује по томе што нема завадитеља, јер сукоб избија мимо намере оне државе која имплементира ту стратегију. У случају руско-украјинског сукоба, и пре свега трансформисане стратегије Сједињених Држава, постоји додатна разлика јер је пуштање крви једнострано – односно, за Сједињене Државе је важно слабљење Русије, а не и Украјине.

На неки начин, нежељена последица имплементације *Bait and Bleed*, односно стратегије пуштања крви од стране Сједињених Држава, била је стратешка трансформација у Руској Федерацији. Схвативши неодрживост ограниченог сукоба у околностима у којима Украјина бива опскрбљена наоружањем и опремом са Запада, Русија се окренула стратегији изнуривања (*attrition*) Украјине, али и њених савезника. Први корак у том правцу било је проглашење делимичне мобилизације, пропраћене променама у војној стратегији где се више није тежило брзом заузимању стратешки важних тачака, већ споријем заузимању делова територије. Са већим људством и залихама војне опреме која се чувају још од периода Совјетског Савеза, Русија поседује материјалне капацитете потребне за ефективну имплементацију стратегије изнуривања. То је довело до додатног повећања у интензитету и обухвату руско-украјинског сукоба.

²¹ Miršajmer, Dž. (2017). *Tragedija politike velikih sila*. Beograd: Udruženje za studije SAD u Srbiji i Čigoja štampa, 211.

За разлику од остатка текста, последњих неколико редова нас подсећа на новинске чланке о актуелним дешавањима у руско-украјинском сукобу. У односу на првобитну замисао – привући Украјину својој сфери утицаја без уласка у свеобухватан сукоб, руско-украјински сукоб се претворио у ово – тотални рат у којој директне учеснице приступају тоталној одбрани, односно изнуривању, док индиректне учеснице настоје принудно изоловати и пустити крв Русије.

Ненамерна трајекторија: од ограничених потеза до тоталног рата

Наведене стратегије, након годину дана сукоба, директно противрече изворној вољи свих учесница. Управо је то оно што чини овај сукоб примером ненамерне ескалације. Уколико су све државе активно тежиле и настојале да имплементирају стратегије којима би да остваре своје интересе, али да не дође до сукоба високог интензитета и широког обухвата, а до тога је дошло, онда не можемо говорити о намерној ескалацији. Изузев Украјине која није имала превелик избор – тотална одбрана је била једина опција, тренутно стање руско-украјинског сукоба је све супротно од првобитних воља Русије, САД и ЕУ. Нити је Русија повратила Украјину под своју сферу утицаја релативно брзо и ефикасно ограниченим сукобом, нити су САД успеле да меко обуздају Русију, нити је економска међузависност између Русије и ЕУ омогућила да се Русија примири (у односу на интересе ЕУ).

Нежељена последица ограничених стратешких потеза свих поменутих држава – било да говоримо о ограниченом сукобу, меком обуздавању, колективној одбрани или економској међузависности – јесте да се руско-украјински сукоб претворио у тотални рат. Готово сваки стратешки потез било које од учесница овог сукоба производио је нежељене последице, супротне њиховој изворној вољи. Сваким кораком у готово дводеценијској борби око питања Украјине само је долазило до ескалације овог сукоба мимо њихове воље. Аргументи да је овде реч о калкулисаним потезима вођеним идејом да би ескалација сукоба довела до већих шанси да се оствари победа у сукобу не стоје, јер је у сржи изворне воље свих учесница било да се тотални сукоб мора избећи. Самим тиме, *a priori* до намерне ескалације у правцу тоталног рата не би могло доћи.

Још од почетка нетрпељивости између Русије и Украјине, све учеснице овог сукоба су активно настојале да избегну стање тоталног рата. Чак ни Русија, која је начинила први конкретан потез 24. фебруара 2022. године, ни на који начин није желела да у Украјини остане дуже од неколико недеља. Штавише, упитно је и да ли је сама Русија настојала да до таквог

сценарија дође у годинама пред почетак руско-украјинског сукоба. Самим тиме, ни Русија није тежила ескалацији као средству погодбе. Са друге стране, да су Сједињене Државе желеле да до тоталног рата дође, разумно је претпоставити да би оне то учиниле још давно – током прве деценије 21. века. Једноставно речено, однос снага пре двадесет година и данас није исти, и тада је значајно био у корист Сједињених Држава. Поред тога, не смемо заборавити кључну чињеницу – примарни стратешки ривал Сједињених Држава ни на који начин није Русија, већ Кина. Целокупна трајекторија међународних односа у последњих годину дана никако не иде на руку Сједињеним Државама јер долази до све већег приближавања Русије и Кине, док је оптималнија стратегија у тој стратешкој тријади заправо стратегија клина (*wedge strategy*) која почива на селективној акомодацији руских интереса од стране Сједињених Држава.²²

Као кључно објашњење зашто је дошло до оваквог руско-украјинског сукоба може се идентификовати фрикција – сукоб какав су све учеснице замислиле на папиру није се десио. Нити је Украјина капитулирала за недељу-две, нити су меко обуздавање, економска међузависност и могућност помоћи западних држава Украјини одвратили Русију да нападне Украјину. Магла рата је у случају руско-украјинског сукоба диктирала ненамерну трајекторију од (планираних) ограничених потеза до (стварног) тоталног рата. Сваки ограничени потез, који је на папиру требало да допринесе побољшању шанси за остваривање воље држава, у стварности је довео до нежељених последица значајних размера – тоталног рата, којем наизглед скоро неће бити краја.

²² Видети: Crawford, T. W. (2021). *The Power to Divide: Wedge Strategies in Great Power Competition*. Ithaca and London: Cornell University Press.

Библиографија

- Betts, R. K. (2000). Is Strategy an Illusion? *International Security*, vol. 25, no. 2, Fall, 5–50.
- Bofr, A. (1968). *Uvod u strategiju*. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
- Carlson, L. J. (1995). A Theory of Escalation and International Conflict. *Journal of Conflict Resolution*, vol. 39, no. 3, 511–534.
- Crawford, T. W. (2018). The Strategy of Coercive Isolation. In: Greenhill, K. M. and Krause, P. (eds). *Coercion: The Power to Hurt in International Politics*. Oxford: Oxford University Press, 228–250.
- Crawford, T. W. (2021). *The Power to Divide: Wedge Strategies in Great Power Competition*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Drezner, D. W. (1999). *The Sanctions Paradox: Economic Statecraft and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Herz, J. (1950). Idealist Internationalism and the Security Dilemma. *World Politics*, vol. 2, no. 2, 157–180.
- Jervis, R. (1978). Cooperation Under the Security Dilemma. *World Politics*, vol. 30, no. 2, 167–214.
- Legro, J. W. (1994). Military Culture and Inadvertent Escalation in World War II. *International Security*, vol. 18, no. 4, Spring, 108–142.
- Maršal, T. (2019). *Zatočnici geografije*. Beograd: Laguna.
- Miršajmer, Dž. (2017). *Tragedija politike velikih sila*. Beograd: Udruženje za studije SAD u Srbiji i Čigoja štampa.
- Morgan, F. E., Mueller, K. P., Medeiros, E. S., Pollpeter, K. L. and Cliff, R. (2008). *Dangerous Thresholds: Managing Escalation in the 21st Century*. Santa Monica: RAND Corporation.
- Posen, B. (1982). Inadvertent Nuclear War?: Escalation and NATO's Northern Flank. *International Security*, vol. 7, no. 2, Fall, 28–54.
- Posen, B. (1991). *Inadvertent Escalation*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Siverson, R. M. and Tennefos, M. R. (1984). Power, Alliance, and the Escalation of International Conflict, 1815–1965. *American Political Science Review*, vol. 78, no. 4, 1057–1069.
- Trapara, V. (2022). Perspektive odnosa Rusije i SAD u svetlu rata u Ukrajini: 'obuzdavanje 2'. *Međunarodni problemi*, vol. LXXIV, no. 4, 505–529.
- Von Clausewitz, C. (2007). *On War*. Oxford: Oxford University Press.
- Wohlforth, W. C. (2020). Realism and Great Power Subversion. *International Relations*, vol. 34, no. 4, 459–481.

**INADVERTENT CONFLICT:
THIS KIND OF RUSSIAN-UKRAINIAN CONFLICT NOBODY
(IN FACT) PLANNED**

Mihajlo KOPANJA

SUMMARY

According to the conventional wisdom on the reasons for the Russian-Ukrainian conflict, it is a clear product of someone's deliberate intentions – Russian, Ukrainian or Western. However, if we were to observe how the events in Ukraine have developed since 2014, and how the situation has gradually escalated, it becomes questionable whether such escalation was intentional. Neither did any of the participants strategically plan for such a conflict, nor, when faced with changing circumstances, did they try to deliberately escalate the conflict in this direction in order to achieve their will. Hence, the central thesis of this paper is that this kind of Russian-Ukrainian conflict, which has been going on for a year, happened unintentionally – that is, due to inadvertent escalation. For the sake of presenting the aforementioned thesis, the first part of the paper presents the concept of inadvertent escalation. Then, in the second and third part of this paper, the initial strategic ideas of the direct and indirect participants in the conflict in the years before the beginning of the Russian-Ukrainian conflict are presented, as well as the strategic moves participants took immediately before and after the conflict began. Finally, in the concluding remarks, the trend of escalation, beyond the intentions of the states, was presented, which transformed the Russian-Ukrainian conflict into what it is today.

Keywords: inadvertent escalation, strategy, conflict, strategic studies, Ukraine, Russia, United States, European Union.